

Kronika

COLONNELLO IN BOMBA — NOVA ROMANA MIRKA BOŽIČA

Književnost

Področje literarne ustvarjalnosti hrvaškega pisatelja Mirka Božiča je dokaj široko. Že neposredno po drugi vojni je Božič napisal nekatere drame (Most, Devet gomoljev in Umik), ki so dale slutiti samoniklega ustvarjalca, neutesnjenega s programatičnimi idejami socialističnega realizma. Še večji premik v Božičevi dramatik, ki poseže v vrh jugoslovanske dramske ustvarjalnosti, pa je čutiti v njegovih poznejših stvaritvah, ko se je smelo in kritično spopadel s kompleksnejšo tematiko o sodobnem človeku in njegovih življenjskih travmah. Sem sodijo zlasti drame Gugalnica na vrbi žalujki, Svine copate ter Pravičnik. Kljub tako pestri pahljači svojih dramskih del pa je Božič svojo polno literarno afirmacijo dosegel s svojima monumentalnima romanoma Kurlani (1952) ter Neizjokani (1955), ki s svojo humanostjo, neposrednostjo, eruptivno emocionalnostjo in svojevrstnim izpovednim izrazom sodita med temeljna dela modernega jugoslovanskega romana. Naj omenim še to, da so Božičevi Kurlani lani v prevodu Toneta Potokarja izšli tudi v zbirki Beseda sodobnih jugoslovanskih pisateljev pri Mladinski knjigi.

Čeprav je literarna javnost dolgo časa pričakovala, da bo Božič napisal nadaljevanje svojih prvih dveh romanov, kajti Kurlani zajemajo življenje ljudi Dalmatinske zagore tridesetih let, a Neizjokani se dogajajo neposredno pred drugo vojno in prikazujejo težak in neizprosni boj teh ljudi z vse večjo eksploatacijo meščanov, torej konfrontacijo kmečke in meščanske stvarnosti v dneh pred svetovnim požarom

in hkrati tudi prebujanje vse bolj osveščujočih se naprednih sil, pa je pisatelj skoraj po petnajstletnem premoru napisal povsem nova romana. Seveda pa pri tem ne smemo pozabljati vseh tistih Božičevih ustvarjalnih komponent, značilnih za njegova prva epska dela, kajti pisatelj tudi v svojih najnovejših romanih Colonnello (Mladost, Zagreb 1975) in v Bombi (Mladost, Zagreb 1976) nadaljuje s tradicijami izvrstnega psihološkega realista; tesno vezanega na krš ter na človeka svojega širšega sinjskega področja.

Pravzaprav sta najnovejša romana nastala po znani humoristično-satirični televizijski nadaljevanki Človek in pol, katero je pisatelj napisal že leta 1974. Iz te scenarske predloge sta tako nastali povsem novi pripovedni deli, s katerima je Božič dokazal, kako funkcionalno se lahko dramsko prepleta z epskim. To velja zlasti za razgibanost dialogov in neprisiljenost pri oblikovanju glavnih likov, ki v obeh romanih dosežeta dramsko plastičnost. S tem pa ni porušeno ravnotežje skrbno zastavljene in tudi uresničene romaneskne strukture.

Colonnello in Bomba zajemata tematiko iz narodnoosvobodilnega boja, treba pa je poudariti, da so dogodki v njiju obravnavani s posebnega vidnega kota. Pisatelj ne teži toliko k opisovanju širokih partizanskih akcij, temveč hoče prikazati čisto preproste borbe, ki se včasih, ne da bi se tega tudi sami zavedali, jeklenijo v prave nosilce revolucije. Mogoče se zaradi tega nekoliko izgublja nekdanja pisateljeva metaforičnost, pa tudi tragični akcenti določenega časa niso tolikanj izraziti, vendar pa je to prefinjeno nadomeščeno z rahlo prikrito ironijo in duhovitostjo glavnih junakov. Božič se je v obeh

romanah zavestno opredelil za preprost in enostaven izraz, ki povsem ustreza avtentični kreativnosti njegovih likov. Njegov jezik kar kipi od življenjskih aforizmov, ki včasih že z enim samim stavkom povedo mnogo več kot še tako globoko »filozofiranje«. Temu sta podrejeni tudi obe fabuli romana, saj potekata preprosto in v povsem logičnem zaporedju, vendar v nekakšni magični igri, v katero je treba nekaj staviti, da bi se dosegel dokončni, željeni cilj. V Colonnello skupina partizanov ujame ostarelega italijanskega polkovnika, ki ga hoče zamenjati za živež, orožje in zdravila, a v Bombi skušajo partizani razstaviti neeksplodirano letalsko bombo, da bi z njo pozneje porušili most. Dramatičnost se stopnjuje iz dogodka v dogodek in v obeh romanah doseže svoj vrh z razočaranjem, vendar pa to ne pomeni poraza, temveč še bolj poudari pravičnost in zavestnost ljudi, da je treba tudi v najhujših trenutkih ostati zvest sam sebi in zadanim si ciljem. Italijani v Colonnello pripeljejo zahtevani material, toda medtem borcem uide polkovnik in partizanski komandant Pipe ne more brez enakovredne zamenjave sprejeti in dokončati zamišljene igre, kajti vanjo se je podal z jasnimi, odprtimi kartami, sama prevara pa bi pomenila njegov poraz in tudi odtujitev od pravičnosti partizanskega bojevanja. Zato tudi njegovo optimistično razmišljanje o trenutno izgubljeni igri: »Zdi se mu, da se mu prihodnost vedno izmakne iz rok, se mu izmuzne, zdrsne, raztopi kakor ledena kroglica, čeprav je na neki nedoločen način vseeno oprijemljivejša od tega, kar se dogaja. In potem si spet domišlja, da je dobro, ker je tako, da je dobro dvomiti o tem, kar bo jutri, v to jutrišnje in da to ne pomeni sumničenja o tisti daljni (svetli, nedosegljivi) prihodnosti, proti kateri se brodi, kajti tudi tako se neizogibno nekam potuje, in zato je boljše potovati s svet-

lostjo in upanjem? Človeško bitje je golo delo, nora igra in neusmiljeno potovanje, vendar šele zmes zaupanja in dvoma kreše in kleše človeka; sama vera ustvarja robota, sam dvom tirana.« (Colonnello, str. 155). Že iz tega kratkega monologa pa lahko tudi razberemo osrednje Božičevo sporočilo v Colonnello, namreč: »nič, kar je človeškega, mi ni tuje«. V svoji humanosti pa gre pisatelj še dlje, kajti ne ustavlja se samo na posamezniku, temveč hoče najti za takšne postopke potrditev tudi v narodu samem. Drugače si tudi ne moremo razložiti besed osivelega starca, ki kot malokdo razume komandantovo odločitev, ko pravi: »Človek in pol. Če že mora biti nesreča, potem naj pride vedno takšna: praznih rok in z dvignjenim čelom.« (Colonnello, str. 157).

Tudi roman Bomba je kompozicijsko podobno zastavljen kot Colonnello, vendar s to razliko, da je Božič skušal že s samim naslovom opozoriti na tisto pretečo pošast, ki je bila in je še vedno prisotna povsod tam, kjer je človek izpostavljen nevarnostim in grozotam vojne. Neaktivirana bomba pomeni torej le tisti fiktivni impulz, s katerega pomočjo skuša Božič prikazati različne usode posameznikov in to tudi še izpred vojne, a po drugi strani je to tisti središčni motiv, ki je opredelil te ljudi za narodnoosvobodilni boj. V vsakem človeku je bomba, ki ga skuša uničiti, raztelesiti njegovo psiho na tisoče atomov, uničiti njegovo vero in dostojanstvo, ga ponižati do skrajnih meja, vendar človek se kljub vsemu ponovno sestavlja in to s svojo plemenitostjo, humanostjo in tudi žrtvovanjem. Medtem ko v romanu neeksplodirana bomba grozi s svojim razrušilnim uničenjem, pa med skupino partizanov doseže povsem nasproten učinek, saj jih še bolj združi v njihovem odporu in boju proti sovražniku. In ko jo razstavijo in v njej najdejo le pesek in bodrilne besede italijanskih delavcev —

saboterjev »Avanti, compagni!«, so prvi trenutek resda nekoliko razočarani, toda ko popolnoma dojamejo te besede, vedo, da niso sami in da je revolucija zajela tudi tiste, ki so prisiljeni delati za fašiste. Zlasti pa te ohrabrujoče besede razveselijo in osrečijo starega revolucionarja, nekdanjega španskega borca, kovača Čekića, ki je tako dočakal dan, ko bo končno le poplačano vse njegovo življenjsko žrtvovanje.

Čeprav je pisatelj že z naslovom romana *Bomba* na neki način izločil iz dogajanja glavnega junaka, pa je treba dodati, da je to roman karakterjev. Ob osrednjem dogodku se prepletajo različne življenjske usode dalmatinskih ljudi, od katerih vidneje izstopajo komandant Pipe s svojimi duhovitimi, ironičnimi refleksijami, robustni borec Marko, iz katerega veje duh preprostega naroda, nekolikanj pozabljeni predvojni revolucionar Čekić in vaški pop, živo utelešenje pravičnosti in dobrote, ki nesebično pomaga partizanom in ki smelo citira italijanskemu komandantu Dantejeve besede: »Bodite ljudje in ne neumne ovce!« Poleg tega je pisatelj na več mestih zazrt tudi v preteklost. To velja zlasti za nekatera poglavja, v katerih prikazuje nekatere posebnosti, med katerimi zavzema dominantno mesto celovita osebnost vaškega paskvilanta Mir Im Biša, prav gotovo enega najzanimivejših likov povojne hrvaške proze.

Literarna kritika je že pri prvih dveh romanih Kurlani in Neizjokani ugotovila, »da je Božić izreden mojster množičnih prizorov« (spomnimo se le karnevala in množične procesije v čast Gospe sinjske iz Kurlanov). Sama tematika in tudi motivika v Colonnellu in v Bombi, ki sta predvsem romana karakterjev, tega pisatelju nista narokovali. Kljub temu pa v Colonnellu lahko zasledimo množičen prizor ljudstva, zbranega iz bližnje vasi, ki s kamenjem udarja ob gole stene in tako ustvarja pred presenečenimi Italijani

videz velike vojske. Simbolika tega prizora je tako popolna in mogočna, da v romanu dobi svoj višji pomen: pomen nepremagljivosti naroda, ki se na svojih tleh bojuje za svoje pravice.

Colonnello in Bomba sta svojevrstna romana, svojevrstna toliko, ker v njiju ne zasledimo tiste heroične patetike, značilne za nekatera dela iz našega narodnoosvobodilnega boja. V njiju je prisotna realnost težkih dni naše revolucije, ki pa ni niti za trenutek predimenzionirana. Božićevi junaki so skromni, preprosti ljudje, za katere je značilen globok, nenarejen humanizem. Temu primerno je tudi Božićevo izrazoslovje, prežeto z mnogimi modrostmi iz ljudstva, z živimi in razgibanimi dialogi ter z zavestnimi in funkcionalno skovanimi neologizmi. S temi svojimi značilnostmi pa oba romana prav gotovo odpirata nekatere nove možnosti razvoja našega sodobnega psihološkega romana.

Miha Matè

IVO SVETINA, JONI

Takole pravi Ivo Svetina v predgovoru, namenjenem novi pesniški knjigi *Joni*: »Prva leta pesnjenja so leta učenja, kako ravnati s samim seboj, kako nadzorovati rast javanskega tkiva, kako sejati seme sanjskega kruha, kako plesati rahlo pajčevino besed, v katero se bo ujela plaha gazela, kako odkrivati v vse in vsem *poezijo*, ki je vsa že zdavnaj zapisana v meni in ki jo bo potrebno nekoč s previdnostjo in večino starih alkimistov, z otroško roko in umito dušo ter z zvesto ljubeznijo do tebe, ki si v meni in jaz v tebi, dvigniti iz logotetskega vodnjaka, iz tvoje dišeče delte, o vélika mirna in prozorna reka jezika, iz tvojega izvira najinih otrok, iz tvojega zrelega *jonija*.« —

Ivo Svetina, *Joni*; opremil Bard Iucundus. Založba Obzorja Maribor, 1976.